

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти
Кафедра психології

Назва курсу	ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЇ
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Спеціальність	241 Готельно-ресторанна справа
Освітньо-професійна програма	Готельно-ресторанне господарство та туристичний бізнес
Рік навчання, семестр	2023-2024/ 4 семестр / 2 курс
Мова викладання	українська
Викладач	Остополец Ірина Юріївна , кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Профайл викладача	https://sites.google.com/d/1y7_ou4o-VtxR0EOHrJpYNI9pX3JAb_Eh/p/1n-6Vg13OkgnjT-0RpRcO1ZervXfZg13E/edit?pli=1
Контактний тел.	050 915 72 51
E-mail:	Ostopolets_Iryna@msspu.edu.ua
Сторінка курсу в MOODLE	https://dfn.mdpu.org.ua/course/view.php?id=6779#section-0
Консультації	Онлайн-консультації: viber, telegram 050 915 72 51. У робочий час.

1. АНОТАЦІЯ

В даному навчальному курсі здобувач вищої освіти сформує систему сучасних психологічних знань про сутність спілкування і його функції, психологічні механізми та закономірності процесу комунікації, його форми і різновиди спілкування. Вивчення освітнього компоненту сприяє оволодінню системою знань про форми, види та особливості комунікації, дозволить набути навичок ефективної ненасильницької взаємодії шляхом підвищення компетентності із застосуванням прийомів та методів ефективного спілкування. Пропонований курс дуже важливий для формування толерантного ставлення до інших, розширення самосвідомості щодо ефективної комунікативної взаємодії здобувачів вищої освіти як членів суспільства.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Метою освітнього компоненту «Психологія комунікації» є ознайомлення здобувачів вищої освіти непсихологічних спеціальностей із особливостями спілкування, професійного та міжособистісного діалогу, соціального сприйняття, шляхами запобігання і вирішення конфліктів, засобами ефективної комунікації.

Мета та цілі курсу

- 1) ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними положеннями теорії комунікацій;
- 2) оволодіння сутністю і особливостями міжособистісного сприйняття, інформаційної комунікації та взаємодії в спілкуванні;
- 3) розвиток вмінь виявляти та оцінювати різноманітні типи ускладнень у комунікативному процесі, діагностувати й прогнозувати поведження суб'єкта в ситуаціях порушеної комунікації;
- 4) оволодіння засобами ефективної комунікації в міжособистісній взаємодії та сучасному інформаційному просторі;
- 5) формування позитивного ставлення та прагнення студентів до творчого оволодіння новими комунікативними технологіями і прийомами;

Методи навчання:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1. За джерелом інформації:

- словесні (лекція – традиційна, проблемна, лекція-презентація із застосуванням ІКТ; семінари, пояснення, бесіда);
- практичні (опрацювання наукових досліджень, технології case-study, проблемно-пошукові, компетентнісно-орієнтовані);
- наочні (демонстрація, спостереження, ілюстрація).

2. За логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі (проектні), творчі.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: дидактична дискусія, «мозковий штурм», дебати, психологічний квест, демонстраційні методи, практико-орієнтоване «занурення» у ситуацію, створення ситуації пізнавальної новизни.

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з двох змістових модулів, які є логічно завершеними, відносно самостійними, цілісними частинами навчального плану, засвоєння яких передбачає проведення модульних контрольних робіт та аналіз результатів їх виконання. Викладання курсу передбачає проведення лекційних та семінарських занять. Для успішного підготовки та засвоєння матеріалу необхідно уважно опрацювати план семінарського заняття, ключові поняття. Семінарське заняття представляє собою дискусію з попередньо визначених тем. Студенти готують тези виступів, доповіді на питання

семінарського заняття. Завданнями семінарських занять є поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекціях; заохочення студентів до аналізу політичних подій, активної творчої роботи зі самостійного опрацювання рекомендованої літератури; вироблення у студентів умінь використовувати теоретичні психологічні та політичні знання в практичній діяльності. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами доповіді, їх виступи, активність у дискусії, уміння формувати свої думки на основі вивченого матеріалу, критично його осмислювати. В процесі вивчення курсу здобувачі вищої освіти також повинні виконати компетентнісно-орієнтовані завдання, активно приймати участь в обговоренні дискусійних питань, вирішувати індивідуально та у групі ситуативні завдання й кейси (case-study), ознайомитися з можливостями використання психодіагностичного інструментарію для вивчення актуальних питань з означеного курсу.

Технічне й програмне забезпечення /обладнання

В процесі викладання курсу «Психологія комунікації» використовується наступне технічне та програмне забезпечення:

- ноутбук;
- електронна база психодіагностичних методик Лабораторії психофізіологічних досліджень;
- ресурси сайту дистанційного навчання <https://dfn.mdpu.org.ua/>, система Moodle

У 2023/2024 н.р. заняття відбуваються дистанційно (online, MOODLE), без очної складової.

3. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ НАБУВАЮТЬСЯ ЗДОБУВАЧАМИ

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 04. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 05. Здатність працювати в команді.

ЗК 07. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

Фахові компетентності:

Фахові компетентності відповідно до освітньої програми за погодженням з гарантом освітньої програми

4. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

РН 08. Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами готельних, ресторанних та туристичних послуг.

РН 17. Аргументовано відстоювати свої погляди у розв'язанні професійних завдань при організації ефективних комунікацій зі споживачами та суб'єктами готельного, ресторанного та туристичного бізнесу.

РН 19. Діяти у відповідності з принципами соціальної відповідальності та громадянської свідомості

SOFT-SKILLS, ЯКІ ФОРМУЮТЬСЯ В ОСВІТНЬОМУ КОМПОНЕНТІ

- розвиток комунікабельності, доброзичливості, толерантного ставлення до інших;
- здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, продуктивно вести діалог, досягати компромісів;

- вміння розуміти емоції та почуття, як свої власні, так і оточуючих, керувати власними емоціями, впливати на емоції інших людей;
- здатність працювати в команді.

5. ОБСЯГ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Вид заняття	лекції	практичні заняття	самостійна робота
К-сть годин – 90 годин (ECTS - 3 кредити)	22	18	50

6. ПОЛІТИКИ КУРСУ

- **Політика щодо дедлайнів та перескладання:** всі види робіт необхідно виконувати у визначені строки.
- Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Перескладання модулів відбувається із дозволу директорату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).
- Пропущені заняття відпрацьовуються протягом 2 тижнів на кафедрі в часи консультацій викладача.
- Питання щодо курсу можна задати викладачу через мережу MOODLE або E-mail.
- **Політика щодо академічної доброчесності:** списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час он-лайн тестування (наприклад, сервіс MOODLE).
- **Політика щодо відвідування:** відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за відповіді під час занять нараховуються бали. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.
- На заняттях вітаються прояви креативності та забезпечується індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти.
- При оцінюванні враховується активність на заняттях.

7. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Модуль I. Теоретичні основи вивчення спілкування в психології						
Тема 1. Поняття і сутність феномена спілкування в психології.		4	4			4
Тема 2. Психологічна структура, види, функції та етапи спілкування.		2	2			6

Тема 3. Міжособистісна комунікація як складова структури спілкування.		2				6
Тема 4. Міжособистісна взаємодія у структурі спілкування.		2	2			6
Тема 5. Форми впливу на партнерів по спілкуванню.		2	2			6
Усього за Модуль 1		12	10			28
Модуль II. Особистість як суб'єкт комунікації						
Тема 6. Особистість в процесі спілкування.		2	2			6
Тема 7. Поняття та види маніпуляцій у процесі спілкування.		2	4			4
Тема 8. Труднощі і бар'єри в спілкуванні.		2	2			
Тема 9. Феноменологія конфліктної комунікації.		2				6
Тема 10. Ефективне ненасильницьке спілкування.		2				6
Усього за Модуль 2		10	8			22
Усього		22	18			50
Відповідно до навчального плану освітньої програми за узгодженням з гарантом ОП						

Змістовий модуль № 1

Теоретичні основи вивчення спілкування в психології

Тема 1. Поняття і сутність феномена спілкування в психології.

Спілкування як соціально-психологічний феномен. Спілкування у тварин, специфіка спілкування людини. Роль спілкування в розвитку людини. Варіативне (вікові, гендерні, соціальні, культурні та ін. особливості) та інваріантне у спілкуванні.

Проблема спілкування у психології: ідеї Л.Виготського та ін. Розвиток уявлень про спілкування як специфічний вид діяльності.

Підходи до розуміння спілкування в зарубіжній психології: інтеракціонізм, когнітивні моделі (теорія структурного балансу, теорія конгруентності, теорія каузальної атрибуції), трансакційна модель спілкування, розуміння спілкування в гуманістичній психології.

Тема 2. Психологічна структура, види, функції та етапи спілкування

Соціально-психологічні функції спілкування. Фази і етапи, стадії спілкування. Різновиди спілкування. Порівняння гуманістичного, ритуального і маніпулятивного спілкування.

Класифікація функцій спілкування. Засоби спілкування. Особливості діалогічного і монологічного спілкування. Стратегії та тактики спілкування. Основні стилі спілкування.

Тема 3. Міжособистісна комунікація як складова структури спілкування

Комунікативна сторона спілкування. Головні характеристики комунікативної сторони спілкування. Мовлення в міжособистісному спілкуванні. Структура мовленнєвої комунікації. Деякі особливості використання мови і мовлення: денотація, конотація, полісемія, синонімія, статичність висловлення, змішення спостереження і оцінки.

Невербальна комунікація. Інтерпретація невербальної поведінки.

Здатність чути співрозмовника. Слухання та говоріння. Види слухання: рефлексивний, нерелфлексивний, емпатійний.

Тема 4. Міжособистісна взаємодія у структурі спілкування

Роль мотивації у міжособистісній взаємодії. Мотиви потреби у спілкуванні.

Структура міжособистісної взаємодії.

Основні механізми, що забезпечують формування міжособистісного простору: взаєморозуміння, координація, узгодженість намірів і інтересів сторін. Ритуальна поведінка у міжособистісній взаємодії.

Тема 5 Форми впливу на партнерів по спілкуванню

Психологічний вплив. Види психологічного впливу: переконання, зараження, навіювання, наслідування, мода, чутки. Неімперативні прямі

форми впливу (прохання, пропозиція, підтримка, заохочення). Імперативні прямі форми впливу (наказ, заборона, залякування, критика).

Соціально-психологічний потенціал особистісного впливу. Природа особистісного впливу. Способи захисту від впливів.

Змістовий модуль № 2

Особистість як суб'єкт спілкування

Тема 6. Особистість в процесі спілкування.

Потреби, мотиви і спрямованість особистості в спілкуванні. Поняття комунікативної компетентності, її структура. Роль особистісних характеристик у спілкуванні. Стили спілкування.

Тема 7. Поняття та види маніпуляцій у процесі спілкування.

Маніпулятивні впливи як стратегія і тактика. Ознаки маніпулятивного впливу. Маніпулятивний тип особистості. Маніпулятивні та актуалізаторські моделі спілкування.

Тема 8. Труднощі і бар'єри в спілкуванні.

Поняття про психологічний бар'єр в міжособистісному спілкуванні, його функції. Комунікативні бар'єри, види. Причини і фактори утрудненого спілкування. Об'єктивні і суб'єктивні труднощі (аутичність, сором'язливість, відчуженість)

Тема 9. Феноменологія конфліктної комунікації.

Поняття конфлікту у психології. Класифікація причин конфлікту. Структура конфлікту, його функції, динаміка. Види конфліктів. Стили поведінки у конфлікті. Принципи і методи управління міжособистісними конфліктами.

Тема 10. Ефективне ненасильницьке спілкування.

Поняття, критерії і рівні ефективного спілкування. Види ефективного спілкування. Роль емпатії в спілкуванні. Зворотній зв'язок як інструмент ефективного спілкування. Психологічні показники успішності спілкування. Правила Ефективного спілкування. Соціально-психологічний тренінг спілкування як технологія розвитку комунікативних якостей особистості.

СТРУКТУРА КУРСУ (ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ).

Практичні заняття	Форми та методи оцінювання
Практичне заняття 1. Поняття і сутність феномена спілкування в психології. 1. Спілкування як соціально-психологічний феномен. Роль спілкування в розвитку людини. 2. Проблема комунікації у психології. Розвиток уявлень про спілкування як специфічний вид діяльності. 3. Підходи до розуміння спілкування в зарубіжній психології.	Індивідуальне/ фронтальне опитування Доповідь з презентацією Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік
Практичне заняття 2. Психологічна структура, види, функції та етапи спілкування 1. Соціально-психологічні функції спілкування. 2. Фази і етапи, стадії спілкування. 3. Різновиди спілкування. 4. Класифікація функцій спілкування. 5. Засоби спілкування. 6. Основні стилі спілкування.	Індивідуальне/ фронтальне опитування Дискусія Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік
Практичне заняття 4. Міжособистісна комунікація як складова структури спілкування 1. Комунікативна сторона спілкування. Головні характеристики комунікативної сторони спілкування. 2. Мовлення в міжособистісному спілкуванні. Структура мовленнєвої комунікації. 3. Невербальна комунікація. Інтерпретація невербальної поведінки. 4. Активне і пасивне слухання.	Індивідуальне/ фронтальне опитування Дискусія Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік
Практичне заняття 5. Міжособистісна взаємодія у структурі спілкування 1. Роль мотивації у міжособистісній взаємодії. Мотиви потреби у спілкуванні. 2. Структура міжособистісної взаємодії. 3. Основні механізми, що забезпечують формування міжособистісного простору: взаєморозуміння, координація, узгодженість намірів і інтересів сторін. Ритуальна поведінка у міжособистісній взаємодії.	Індивідуальне/ фронтальне опитування Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік
Практичне заняття 6. Особистість в процесі спілкування. 1. Потреби, мотиви і спрямованість особистості в спілкуванні. 2. Поняття комунікативної компетентності, її структура. 3. Роль особистісних характеристик у спілкуванні. 4. Стилi спілкування.	Індивідуальне/ фронтальне опитування Дискусія Доповіді з презентаціями Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік
Практичне заняття 7. Поняття та види маніпуляцій у процесі спілкування.	Індивідуальне/ фронтальне

1. Маніпулятивні впливи як стратегія і тактика. 2. Ознаки маніпулятивного впливу. 3. Маніпулятивний тип особистості. 4. Маніпулятивні та актуалізаторські моделі спілкування	опитування Дискусія Доповіді з презентаціями Практико-орієнтовані завдання
Практичне заняття 8. Ефективне ненасильницьке спілкування. 1. Поняття, критерії і рівні ефективного спілкування. 2. Роль емпатії в спілкуванні. 3. Зворотній зв'язок як інструмент ефективного спілкування 4. Правила ефективного спілкування. 5. Соціально-психологічний тренінг спілкування як технологія розвитку комунікативних якостей особистості	Індивідуальне/ фронтальне опитування Дискусія Доповіді з презентаціями Практико-орієнтовані завдання Аналіз психодіагностичних методик, технік

**ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.
Організація самостійної роботи студентів**

№ з/п	Організація самостійної роботи студентів*
1	Вивчення теоретичного матеріалу (передивитись презентацію, опрацювання навчально-методичних матеріалів)
2	Виконання завдань (есе, реферат, презентація/ структурно-логічна схема за темою тощо)
3	Підготовка до періодичного контролю**

Питання для самостійного опрацювання	Завдання
Тема 1. Поняття і сутність феномена спілкування в психології. 1. Спілкування як соціально-психологічний феномен. Спілкування у тварин, специфіка спілкування людини. 2. Варіативне (вікові, гендерні, соціальні, культурні та ін. особливості) та інваріантне у спілкуванні. 3. Проблема спілкування у психології: ідеї Л.Виготського та ін. 4. Розвиток уявлень про спілкування як специфічний вид діяльності. 5. Підходи до розуміння спілкування в зарубіжній психології: інтеракціонізм, когнітивні моделі (теорія структурного балансу, теорія конгруентності, теорія каузальної атрибуції), трансакційна модель спілкування, розуміння спілкування в гуманістичній психології.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 2. Психологічна структура, види, функції та етапи спілкування 1. Порівняння гуманістичного, ритуального і маніпулятивного спілкування. 2. Класифікація функцій спілкування.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну

3. Особливості діалогічного і монологічного спілкування. 4. Стратегії та тактики спілкування.	схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 3. Міжособистісна комунікація як складова структури спілкування 1. Мовлення в міжособистісному спілкуванні. Структура мовленнєвої комунікації. 2. Особливості використання мови і мовлення: денотація, конотація, полісемія, синонімія, статичність висловлення, змішення спостереження і оцінки. 3. Невербальна комунікація. Інтерпретація невербальної поведінки. 4. Здатність чути співрозмовника. Слухання та говоріння. Види слухання: рефлексивний, нерелективний, емпатійний.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 4. Міжособистісна взаємодія у структурі спілкування 1. Мотиви потреби у спілкуванні. 2. Структура міжособистісної взаємодії. 3. Основні механізми, що забезпечують формування міжособистісного простору: взаєморозуміння, координація, узгодженість намірів і інтересів сторін. 4. Ритуальна поведінка у міжособистісній взаємодії.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 5. Форми впливу на партнерів по спілкуванню 1. Психологічний вплив. Види психологічного впливу: переконання, зараження, навіювання, наслідування, мода, чутки. 2. Неімперативні прямі форми впливу (прохання, пропозиція, підтримка, заохочення). Імперативні прямі форми впливу (наказ, заборона, залякування, критика). 3. Соціально-психологічний потенціал особистісного впливу. 4. Природа особистісного впливу. Способи захисту від впливів.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 6. Особистість в процесі спілкування. 1. Потреби, мотиви і спрямованість особистості в спілкуванні. 2. Поняття комунікативної компетентності, її структура. 3. Роль особистісних характеристик у спілкуванні. 4. Стили спілкування.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 7. Поняття та види маніпуляцій у процесі спілкування. 1. Маніпулятивні впливи як стратегія і тактика. 2. Ознаки маніпулятивного впливу. 3. Маніпулятивний тип особистості.	Опрацювання навчально-методичних матеріалів і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію

4. Маніпулятивні та актуалізаторські моделі спілкування Тема 9. Феноменологія конфліктної комунікації. 1. Поняття конфлікту у психології. 2. Класифікація причин конфлікту. 3. Структура конфлікту, його функції, динаміка. 4. Види конфліктів. 5. Стили поведінки у конфлікті. 6. Принципи і методи управління міжособистісними конфліктами.	наступних питань Виконати практичні завдання Опрацювання навчально-методичних матеріали і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання
Тема 10. Ефективне ненасильницьке спілкування. 1. Поняття, критерії і рівні ефективного спілкування. Види ефективного спілкування. 2. Роль емпатії в спілкуванні. 3. Зворотній зв'язок як інструмент ефективного спілкування. 4. Психологічні показники успішності спілкування. 5. Технології ефективного спілкування.	Опрацювання навчально-методичних матеріали і скласти конспекти/ структурно-логічну схему, розробити презентацію наступних питань Виконати практичні завдання

Питання до заліку

1. Місце психології спілкування в системі наук.
2. Спілкування як форма існування і виявлення людської сутності.
3. Соціально-психологічні аспекти спілкування і взаємодії людей.
4. Функції та види спілкування.
5. Правила і техніки спілкування.
6. Взаємодія як контакт між людьми і організація діяльності.
7. Механізм і типи соціальної взаємодії.
8. Соціально-психологічні теорії міжособистісної взаємодії.
9. Інтерактивний параметр спілкування.
10. Комунікативний аспект спілкування.
11. Моделі та форми комунікації.
12. Поняття «зворотній зв'язок» і основні техніки.
13. Поняття «комунікативна компетентність».
14. Вербальна та невербальна комунікації.
15. Поняття «комунікативний бар'єр». Головні причини виникнення бар'єрів.
16. Поняття: «стереотипізація», «ідентифікація», «рефлексія». Наведіть приклади цих явищ.

17. Поняття «соціальної перцепції». Перцептивна сторона спілкування.
18. Значення соціальної перцепції у процесі міжособистісної взаємодії.
19. Значення ефектів «ореолу», «першого враження» та «новизни» у міжособистісному спілкуванні.
20. Характеристика розуміючого слухання. Основні типи слухачів.
21. Загальна характеристика лідерства.
22. Основні стратегії вирішення конфлікту.
23. Позитивні і негативні функції конфлікту
24. Значення спілкування і комунікації в житті людини.
25. Структура комунікативного процесу
41. Поняття маніпуляції в психології.
42. Засоби маніпулятивного впливу в процесі спілкування
43. Характеристика маніпулятора та шляхи захисту від маніпуляції
44. Поняття соціальної перцепції.
45. Вікові особливості соціальної перцепції
46. Особливості формування першого враження.
47. Ефекти соціальної перцепції
48. Самопрезентація як цілеспрямоване формування першого враження
49. Механізми розуміння партнера по спілкуванню
50. Конфлікт як складне соціальне явище.
51. Класифікація конфліктів
52. Структурна модель конфлікту.
53. Функції та динаміка конфлікту.
54. Теорії механізмів виникнення конфліктів.
55. Трансактний аналіз конфліктів
56. Трьохвимірна модель стратегій поведінки особистості в конфлікті Томаса-Кілманна

10. Система оцінювання та вимоги

Розподіл балів, що присвоюються студентам з навчальної дисципліни «Психологія комунікації», є сумою балів за виконання практичних завдань та самостійну роботу плюс бали, отримані під час іспиту. Впродовж семестру студент за поточний контроль отримує – 40 балів та під час складання 2-х модулів – 60 балів, загалом – 100 балів.

Здобувач освіти, відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання, отриманих у процесі неформальної освіти в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» (протокол №13 від 20.02.2020 р.) https://drive.google.com/file/d/14KeC_yldBuss-N0Q60DqWdwy9We1_uV4/view має змогу ініціювати процедуру визнання певного обсягу знань, умінь, навичок, компетентностей, отриманих у неформальній освіті.

Критерії оцінювання

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького» (протокол №1 від 28.08.2020 р.)

https://drive.google.com/file/d/1OMtCdZsTSSudgxmQMu206ffea4Kjx3_Q/view та «Положення про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у МДПУ імені Богдана Хмельницького» (протокол №5 від 24.10.2019 р.)
<https://drive.google.com/file/d/1BDRNtAJupqmHkldtICJTkVl-LNTIjWRX/view>.

Система оцінювання

Методи контролю результатів навчання	Максимальна кількість балів та вимоги до їх накопичення
Робота на практичному занятті Самостійна робота Усна відповідь, тестування, виконання практичних завдань	5 балів: 5- Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові / тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями 4- Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових / тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями 3-Студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків. 2-Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові / тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки
Тести для поточної роботи	5 балів: – 5 балів – студент глибоко проробив роботу вченого, здійснив широкий аналіз зазначеної проблеми, вірно відображено ідею автора та основні моменти книги

	(монографії, статі), а також відобразив у рецензії власне відношення до проблеми і до роботи в цілому; склав 10 тестових завдань; – 4 бали – студент глибоко проробив роботу вченого, здійснив широкий аналіз зазначеної проблеми, вірно відображено ідею автора та основні моменти книги (монографії, статі), склав 10 тестових завдань; – 3 бали – студент глибоко проробив роботу вченого, здійснив широкий аналіз зазначеної проблеми, вірно відображено ідею автора та основні моменти книги (монографії, статі), але у рецензії не відображено власне відношення до проблеми і до роботи в цілому, склав менше ніж 10 тестових завдань; – 2 бали – спостерігаються суттєві помилки, студент не достатньо продемонстрував знання наукової праці вченого, не склав 10 тестових завдань;
Творчі завдання	5 балів: – 5 балів – творчі завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено широкий аналіз проблеми, – 4 бали – творчі завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено широкий аналіз проблеми, але є деякі недоліки у тексті, – 3 бали – творчі завдання виконано згідно вимог, зміст відповідає темі, представлено достатній аналіз проблеми, але є деякі недоліки у тексті, – 2 бали – зміст не відповідає темі, є багато недоліків, невідповідність вимогам щодо оформлення, плагіат.
Компетентнісно-орієнтовні завдання (кросворд, презентація, структурно-логічна схема тощо).	5 балів (5 балів за кросворд або 5 балів за презентацію): – 5 балів – завдання виконано відповідно до змісту лекцій, містить не менш ніж 14 термінів, презентація; – 4 бали – завдання виконано відповідно до змісту лекцій, але термінів менш ніж 14, презентація; – 3 бали – завдання виконано не відповідно до змісту лекцій, недостатня кількість термінів, помилки щодо оформлення, презентація; – 2 бали – зміст не відповідає темі, є багато недоліків, презентація.
Екзамен	100 балів: По 25 балів (max = 75) – відповіді на 3 письмові теоретичні, аналітичні та практичні питання; 25 балів – відповіді на 25 тестових завдань. Письмові відповіді: – 23-25 балів – дана повна правильна відповідь на підставі вивчення теорій, концепцій, законів, ідей тощо; матеріал усвідомлено, викладено в певній логічній послідовності, літературною мовою; відповідь самостійна, допустимі 1-2 несуттєві помилки (це помилки, при яких відповідь є правильною, але помилки представлені у вигляді некоректних висловлювань). При виконанні експериментальних робіт все виконано

повністю і зроблені висновки.

Якщо це третє питання, то наведені правильні приклади. Продемонстровані практичні навички.

– 19-22 балів – дана правильна відповідь на підставі вивчених теорій, концепцій, законів, ідей тощо; матеріал усвідомлено, викладено в певній логічній послідовності, літературною мовою; Допустимі 2-3 несуттєві помилки, або деяка неповнота відповіді, неточність у викладенні матеріалу. Питання практичної значимості виконані правильно, без суттєвих помилок, зроблені висновки. Допускається неповнота приклада практичної значимості, але зроблений висновок є обов'язковим.

– 15-18 бали – навчальний матеріал в основному викладений повно, але при цьому допущені 1-2 грубі помилки; відповідь неповна, хоча і відзначається необхідною глибиною, побудована незв'язно. При виконанні експериментальної роботи допущені 1-2 суттєві помилки. При розв'язуванні задач допущено не більше, ніж одну суттєву помилку, неповне тлумачення з деякими неточностями.

– 13-14 бали – навчальний матеріал в основному викладений повно, але при цьому допущені 1-2 грубі помилки; відповідь неповна, хоча і відзначається необхідною глибиною, побудована незв'язно. При виконанні експериментальної роботи допущені 1-2 суттєві помилки. При розв'язуванні задач допущено не більше, ніж одну суттєву помилку, неповне тлумачення з деякими неточностями. Відповідь виявляє незнання або нерозуміння значної частини навчального матеріалу; допущені істотні помилки, матеріал викладений незв'язно. При виконанні експериментальної роботи допущені грубі помилки

– 10-12 бал – спостерігаються суттєві помилки, студент не достатньо продемонстрував знання. Відповідь виявляє повне незнання і нерозуміння основного та посутнього навчальному матеріалі; повна відсутність експериментальних умінь; відповідь виявляє повне невміння розв'язати задачу.

– 0 балів – жодної вірної відповіді.

Тестові завдання: 1 бал – завдання виконано, 0 балів – завдання не виконано.

1. Система оцінювання компетенцій студентів є стимулюючою, заохочувальною, максимально об'єктивною, простою з чіткими критеріями оцінювання.

2. Національна оцінна шкала є чотирьохбальною для оцінювання результатів іспитів і диференційованих заліків і двобальною для оцінювання відповідей студентів на недиференційованому заліку.

3. Основним видом контролю знань, умінь, навичок та способів їх застосування є поточний контроль для якого використовується національна оцінна шкала «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» з відповідними до неї балами, тобто числами «5», «4», «3», «2». Ці бали виставляються за кожне практичне (семінарське) заняття в академічний журнал.

4. Всі види діяльності на практичному (семінарському) занятті, в тому числі і за виконану самостійну роботу, оцінюються оцінками «5», «4», «3», «2», які заносяться в академічний журнал.

Самостійно підготовлені теми або розв'язані окремі пізнавальні завдання, що винесені для самостійного опрацювання студентами, оцінюються як частина теми практичного (семінарського) заняття.

5. Критерії оцінювання діяльності студентів на практичних (семінарських) заняттях, практиках, за виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, курсових, дипломних робіт тощо є такими:

Бали	Критерії
1	2
5	Дано повну правильну відповідь, на підставі вивчених теорій, концепцій, законів, ідей тощо; матеріал усвідомлено, викладено в певній логічній послідовності, літературною мовою; відповідь самостійна, допустимі 1-2 несуттєві помилки (це помилки, при яких відповідь є правильною, але помилки у вигляді некоректних висловлювань). При виконанні експериментальних робіт всі дії правильні, з дотриманням техніки безпеки, виконані повністю і зроблені висновки. Експерименти проведено за планом (інструкцією) з урахуванням правил роботи з речовинами, приладами, об'єктами природи та ін.. Продемонстровано організаційні навички (підтримується чистота, охайність робочого місця, економно використані реактиви, роздатковий матеріал тощо). При розв'язуванні задач обрано раціональний спосіб, якщо треба, розв'язок зроблено кількома способами, допущено 1-2 помилки за неухважність (огріхи в оформленні тощо).
4	Дано правильну відповідь на підставі вивчених теорій, концепцій, законів, ідей тощо; матеріал усвідомлено, викладено в певній логічній послідовності, літературною мовою; допустимі 2-3 несуттєві помилки, виправлені за допомогою викладача, або деяка неповнота відповіді, неточність у викладенні матеріалу. Експериментальна робота виконана правильно, без суттєвих помилок, зроблені висновки; допускається неповнота проведення чи оформлення експерименту, 1-2 несуттєві помилки в проведенні, оформленні експерименту, в правилах роботи з речовинами, об'єктами природи та обладнанням. При розв'язуванні задач в рішенні та поясненні немає суттєвих помилок; допущено 1-2 несуттєві помилки в рішенні та поясненні, або неповне пояснення (відсутність питань чи пояснень до розв'язування, позначень чи відповіді, що містить необхідний висновок), чи використання одного способу розв'язування при заданих декількох.
3	Навчальний матеріал в основному викладений повно, але при цьому допущені 1-2 грубі помилки (наприклад, невміння застосовувати закони і теорії, правила до пояснення нових фактів); відповідь неповна, хоча і відзначається необхідною глибиною, побудована незв'язно. Допустима незначна допомога викладача (навідні питання). При виконанні експериментальної роботи допущено 1-2 суттєві помилки (в ході експерименту, в поясненні, в оформленні роботи, з техніки безпеки в роботі з речовинами, об'єктами природи і приладами), що виправляються за допомогою викладача. При розв'язуванні задач допущено не більше, ніж одну суттєву помилку, яка виправляється за вказівкою вчителя, неповний запис, із деякими неточностями; рішення в основному здійснюється самостійно, але з помилками в математичних розрахунках.
2	Відповідь виявляє незнання або нерозуміння значної частини навчального матеріалу; допущені істотні помилки, які не виправляються за допомогою викладача, матеріал викладений незв'язно. При виконанні експериментальної роботи допущені грубі помилки (в ході експерименту, поясненні, в оформленні роботи, з техніки безпеки в роботі з речовинами і приладами), які не виправляються навіть за вказівкою вчителя. Мета експерименту, роботи з об'єктами природи не досягнута. При розв'язуванні задач рішення здійснюється тільки за допомогою вчителя; допущені грубі

помилки; розв'язання і пояснення побудовані неправильно. Відповідь виявляє повне незнання і нерозуміння основного і істотного в навчальному матеріалі; повна відсутність експериментальних умінь; відповідь виявляє повне невміння розв'язувати задачу.

9. Співвідношення балів національної оцінної, ECTS і 100 – бальної оцінної шкали таке:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. На практичному або семінарському занятті студент може отримати декілька оцінок за різні види діяльності за чотирьохбальною шкалою від «відмінно» до «незадовільно», але в балах «5», «4», «3», «2».

Наприклад, періодичний контроль, який проводиться двічі в семестрі, є сумою балів (середньозважена оцінка) поточного контролю і балів за контрольну роботу за такою формулою: $S_1 = X_0 + X_1 = 4 + 18 = 22(6)$,

Де S_1 – сума балів за перший періодичний контроль, X_0 – середньозважене балів за всі теми, включаючи теми і питання винесені на самостійну роботу, що передують першому періодичному контролю; X_1 – бали першої періодичної контрольної роботи.

Студент має **право на підвищення** результату тільки однієї контрольної роботи протягом тижня після її написання.

Підсумкова оцінка складається із суми балів за періодичні контрольні роботи за формулою:

$$S = S_1 + S_2$$

Максимальна сума (S) дорівнює 100 балам.

На екзамені студент повинен набрати 100 балів за виконання тестів (або задач чи завдань іншого виду). Сума балів (Σ) отриманих на екзамені додається до суми (S) набраних балів за періодичні контрольні і ділиться навпіл. Це дає змогу поліпшити свій рейтинг будь – якому студенту крім того, який не набрав 60 балів. Наприклад, студент перед сесією має 72 бали, що відповідає за національною шкалою оцінці «задовільно». Але, підготувавшись до екзамену, студент може здати на 75 балів. Підсумкова оцінка:

$$\Sigma \text{ підсум.} = (\Sigma + S) * 0,5 = (75 + 72) * 0,5 = 73,5$$

За правилом округлення це 74 бали, що відповідає національній оцінці «добре».

Якщо студент навчається стабільно на «добрі» і «відмінні» оцінки і саме такі оцінки має за періодичні контрольні роботи, то загалом може накопичити 75 і більше балів і не складати іспит. Такий підхід до зарахування «добрих» і «відмінних» оцінок за іспит **СТИМУЛЮЄ**

студента до систематичного навчання, своєчасного відпрацювання пропущених занять і сумлінного ставлення до самостійної роботи з кожної теми курсу. Студент зобов'язаний відпрацювати всі пропущені лабораторні, практичні або семінарські заняття і не мати за них незадовільних оцінок.

Невідпрацьовані заняття є підставою для недопущення здобувача вищої освіти до підсумкового контролю **як такого, що не виконав навчальний план.**

11. Рекомендована література

Основна:

1. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Х. : НФаУ, 2018. - 140 с.
2. Коструба Н. С. Ефективні комунікації як засіб досягнення професійних цілей// Соціально-психологічна компетентність персоналу в сфері публічного управління [Текст] : монографія / О. В. Лазорко, О. В. Кихтюк та ін. / за заг. ред. О. В. Лазорко, Т. В. Федотової. – Луцьк : Вежа-Друк, 2020. – С. 92-105
3. Мирошніченко М.І. Психологія ділового спілкування: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2020. 130 с.
4. Москалець В.П. Загальна психологія: підручник / В.П. Москалець. – К.: Ліра-К, 2021. -564 с.
5. Основи соціальної психології: підруч. для закл. вищої освіти / за ред. М. М. Слюсаревського. – К. : Талком, 2018. – 579 с.
6. Психологія спілкування: навчальний посібник / Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, Н. В. Альохіна, В. С. Шаповалова. - 2-ге вид., перероб. і допов. - Х.: НФаУ, 2018. - 140 с.
7. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування: конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності 015 «Професійна освіта» (015.37 Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології), денної та заочної форми навчання; упоряд. Є.Л. Скворчевська – Харків: ДБТУ, 2022. – 171 с.
8. Слюсаревський М.М., Хазратова Н.В. Соціальна психологія: / М.М. Слюсаревський, Н.В. Хазратова. – Львів: Львівська політехніка, 2019. – 352 с.
9. Долинська Л.В. Психологія конфлікту : Навчальний посібник / Л.В. Долинська, Л.П. Матіяш-Заяц. – К.: Каравела, 2015. – 304 с.

Додаткова:

1. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я Ділове спілкування: Навчальний посібник. / За наук. ред. О. О. Авраменко. – Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», – 2015. – 160 с.
2. Барановська Л. В. Психологія ділового спілкування : навч. посібник / Л. В. Барановська, Н. В. Глушаниця. – К. : НАУ, 2016. – 248 с.
3. Березовська Л.І. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник /Л.І.Березовська, О.С.Юрков. - Мукачево: МДУ, 2016. - 201 с.
4. Варіна Г.Б. Особливості розвитку саморегуляції та конструктивної міжособистісної взаємодії в процесі профілактики булінгу серед старшокласників. Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених, 18 листопада 2022 р., м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – С.261-266 <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/162/2171/5268-1>
5. Варіна Г.Б., Мельнікова С.В., Каткова Т.А. Агресивні прояви підлітків як чинник виникнення конфліктних ситуацій у родині. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія: зб. наук. пр. (7)., 2018. – С. 19-23. ISSN ISSN 2415-7384 <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3523/https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/download/2179/1956/>
6. Варіна Г.Б., Мельнікова С.В., Каткова Т.А. Психологічні особливості прояву агресивної поведінки підлітків у процесі взаємодії з батьками. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Випуск 5, 2018. – С. 111-117

7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Романовська Л. І. Основи психології та педагогіки: Навч. посіб. / Л. І. Романовська, Л.О. Подкоритова – К: Каравела, 2018. – 452 с.
9. Шадських Ю. Г. Психологія і педагогіка: Навч. посіб. / Ю. Г. Шадських – К: Каравела, 2018. – 320 с.
10. Alice F. Healy, Robert W. Proctor. Handbook of Psychology. Volume 4 Experimental psychology. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. – 2003.
11. Falko N.M., Zarytska V.V. Prerequisites for emotional intellectual development. Передумови емоційного інтелектуального розвитку. Psychology and pedagogy in XXI century: methodological framework of the activities of psychologist and educator : collective monograph / A.O. Bessarab, O.I. Ivanytsky, O.M. Kikinezhdi, I.R. Petrovska, etc. – Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. – pp. 104-126. DOI:10.36059/978-966-397-176-6/104-126
12. Jay C. Thomas, Daniel L. Segal. Comprehensive handbook of Personality and psychopathology. Volume 1. Personality and everyday functioning. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. – 2006.
13. Robert T. Ammerman. Comprehensive handbook of Personality and psychopathology. Volume 3. Child psychopathology. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. – 2006.
14. Wen-Shing Tseng, M.D., Jon Streltzer, M.D. Culture and psychotherapy : a guide to clinical practice. Washington, DC London, England. – 2005.
15. Bee Helen The Developing Child / Helen Bee, Denise Boyd. – 10th ed. – Pearson, 2004. – 564 p.
16. Kassin, Saul Psychology / Saul Kassin. – 4th ed. - Prentice Hall, 2004. – 826 p.
17. Personality Theory and Assessment. Personality Theory and Models. Vol.1 / edited by Gregory J. Boyle, Gerald Matthews, Donald H. Saklofske. - SAGE Publications, 2008. - 783, [24] p.

Періодичні видання:

1. Психология и соционика межличностных отношений. - Режим доступа:<http://publishing.socionic.info/index.php/psychology/index>
2. Психологія і суспільство –Режим доступу: <http://journals.urau.ua/index.php/1810-2131>
3. Технології розвитку інтелекту: електронний журнал Режим доступу : <http://psytir.org.ua>

12. Інформаційні ресурси

4. Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування: навч. посіб. / Л.В. Засекіна, Т.В. Пастрик. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 184 с. UBR: <https://core.ac.uk/download/pdf/153578336.pdf>
5. Засоби спілкування/ UBR: https://pidruchniki.com/15941024/psihologiya/zasobi_spilkuvanny
6. Курило О. Й., Розман І. І. Вербальні та невербальні аспекти культури спілкування. UBR: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/28.pdf>.
7. Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. UBR: <http://nbuv.gov.ua>
8. Освітній портал – все про освіту в Україні. UBR: <http://www.osvita.org.ua>
9. Основні форми спілкування. Монологічні. UBR: https://pidruchniki.com/12281128/psihologiya/osnovni_formi_spilkuvannya.
10. Основні форми спілкування. Діалогічні. UBR: https://pidruchniki.com/00000000/psihologiya/dialogichni_vistupi.
11. Офіційний сайт МОН України. UBR: <http://www.education.gov.ua>